

УДК: 378.096:327.016:811.14'06-047.22

НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ МІЖНАРОДНИКІВ, ПЕРЕКЛАДАЧІВ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ ВИКОРИСТАННЮ КІНЕСИЧНИХ ЗАСОБІВ НЕВЕРБАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ У МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Оксана Сніговська

*Інститут соціальних наук
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, Україна, 65058*

Обґрунтовано необхідність навчання студентів невербальних навичок, використання засобів невербального супроводу спілкування, зокрема кінесичних, які відіграють особливу роль у навчанні майбутніх фахівців із міжнародних відносин, перекладачів новогрецької мови міжкультурній комунікації, як комплексному процесу, що відображає вербальну і невербальну складові спілкування.

Ключові слова: невербальне спілкування, міжкультурна комунікація, майбутні фахівці з міжнародних відносин, перекладачі новогрецької мови.

Сучасні глобалізаційні та інтеграційні процеси у суспільстві вимагають розширення контактів із зарубіжними партнерами, обміну досвідом і власними досягненнями в різних галузях із зарубіжними колегами, передусім, засобами спілкування, що у науковій літературі має назву міжкультурної комунікації. Зростаючі вимоги до випускників ВНЗ, зокрема фахівців із міжнародних відносин, в аспекті володіння іноземними мовами як спеціальністю, визначають необхідність постійного пошуку нових засобів і методів викладання іноземної мови в аспекті їх професійної підготовки. Адже сучасна мета навчання іноземної мови та культури визначається як підготовка до реальної міжкультурної комунікації, адекватного взаєморозуміння учасників комунікативного акту, які належать до різних культур. Очевидно, що співрозмовники повинні вільно орієнтуватися у поведінковій культурі іншомовного партнера, тобто знати правила немовленнєвої поведінки. Однак у процесі викладання іноземної мови міжнародникам проблемі невербальної комунікації відводиться незначне місце, в результаті чого виявляється невміння студентами декодувати невербальні коди, що не сприяє адекватному розумінню ними іноземців і не наближає їх до повноцінного комунікативного акту іноземною мовою.

Зважаючи на це, актуальність дослідження зумовлена всебічним підвищенням вимог до рівня володіння іноземними мовами, особливостями

умов навчання іноземних мов і культур фахівців, недостатньою розробленістю в теорії та практиці проблеми формування уміння декодувати невербальні компоненти спілкування носіїв досліджуваних мов.

Невербальні засоби, зокрема їхню природу і роль у комунікації у сучасній науці досліджують Ф. Бацевич, В. Біркенбіл, Н. Бутенко, Н. Волкова, В. Глодовський, І. Горелов, П. Екман, І. Зязюн, Н. Казаринова, Л. Крамущенко, В. Куніцина, Б. Паригін, А. Піз, В. Погольша, Ф. Хміль, Е. Холл та ін. Звернення до сучасного наукового фонду дало змогу зафіксувати у системі невербальної комунікації такі структурні компоненти: 1) оптико-кінесичну підсистему: зовнішній вигляд людини (тип і розміри тіла, вираз обличчя, одяг, прикраси, зачіска, косметика, предмети особистого вжитку тощо), погляд, міміка (вираз обличчя), пантоміміка (поза і жести), постава, хода, візуальні рухи (контакт очима, рух очей); 2) просодичну (паралінгвістичну/навколомовленнєву підсистему): темп мовлення, вокальні якості, діапазон, тональність і тембр голосу, спосіб артикуляції (наявність картатості, окання, акання); 3) екстралінгвістичну (позамовленнєву підсистему): паузи, сміх; 4) проксемику (просторову організацію комунікації): розміщення учасників комунікативного акту відносно один до одного, відстань між ними, тактильні рухи (рукостискання, поплескування, поцілунки, дотики тощо); 5) ольфакторну систему (сукупність різних запахів у навколишньому середовищі): природний запах (запах тіла), штучні запахи (запах косметики, парфумерії, побічні запахи); 6) хронеміку (часові особливості комунікативного акту): час очікування початку комунікації, тривалість комунікативного акту, час хезитації [5, с. 165].

На значущості засобів невербальної комунікації у продуктивності міжкультурної комунікації акцентували увагу Л. Аверченко, Н. Бетенко, Г. Бороздіна, І. Горелов, Г. Крейдман, М. Непп, Н. Непряхин, А. Панфілова, А. Піз, О. Сергеева, К. Топф та ін. Науковці довели, що “засвоєння людиною основ вербальної комунікації ще недостатньо для того, щоб організувати ефективний комунікативний акт. Адекватне тлумачення інформації можливе лише з урахуванням результату аналізу інших (немовленнєвих) знакових систем, які супроводжують процес мовлення. Проведені дослідження засвідчують, що невербальний компонент суттєво перевищує вербальний” [5, с. 164].

Метою статті є увиразнити необхідність вивчення основ невербаліки студентами (майбутніми фахівцями) в контексті їхньої професійної підготовки і подальшого ефективного використання ними кінесичних засобів у міжкультурній комунікації.

Зосередимо свою дослідницьку увагу на кінесичці (грец. *κίνηση* – рух), “мові тіла”, що вивчає відображення поведінки людини в її невербальних проявах, до яких належить міміка (рухи м’язів обличчя), пантоміміка (рухи

тіла), візуальні рухи (контакт очима), просторовий малюнок (хода, постава тіла), експресія (виразність, сила прояву почуттів, переживань), та може бути вирішальною в інтерпретації висловлювань. Отже, найбільш значущими невербальними засобами, на думку багатьох учених, є кінесичні, тобто рухи людини, що виконують виразно-регуляторну функцію у спілкуванні.

“Фахівці, які вивчають особливості “мови тіла”, нарахували понад 700 000 можливих рухів, які здатна здійснювати людина і які неможливо чітко класифікувати” [3, с. 213]. “Одна із спроб розробити уніфіковану систему невербальних знаків належить К. Бьордвістлу, який запропонував виокремити одиницю рухів тіла. Основний висновок зроблено на основі структурної лінгвістики: рухи тіла поділяються на одиниці, з яких утворюються більш складні конструкції. Сукупність одиниць становить своєрідний алфавіт рухів тіла. Найбільш дрібною семантичною одиницею прийнято вважати “кін”/”кінему” по аналогії із фонемою у лінгвістиці. За допомогою “кінів” утворюються “кінеморфи” (дещо схоже до фраз), які і сприймаються у ситуації спілкування. На основі пропозиції К. Бьордвістла були складені словники рухів тіла у різних культурах. Окрім цього, було зроблено спроби побудувати словник жестів. К. Бьордвістл запропонував поділ людського тіла на 8 зон: обличчя, голова, права рука, ліва рука, права нога, ліва нога, верхня частина тіла, нижня частина тіла. Суть побудови словника зводилася до того, щоб одиниці “кіни” були пов’язані із певними зонами, тоді і можна отримати “запис” рухів тіла” [4, с. 85–86].

Важливо, що інформацію про значення різних кінесичних засобів людина отримує протягом власної соціалізації, у процесі спілкування з представниками свого етносу, тобто “етнофорами” (грец. *έθνος* – нація і *φορῶ* – носити), у процесі етнічного спілкування. За Е. Резниковим [6], етнічне спілкування – це одна з форм прояву активності представників етнічної спільноти, яка полягає у налагодженні і розвитку взаємовідносин між етнофорами, а також у їх взаємодії. Під час спілкування різні етнофори однаково кодують і декодують певні види невербальної поведінки за допомогою кінесичних засобів. Оскільки люди у всьому світі володіють біологічними і соціальними функціями, то в різних культурах виявляються спільні риси. І навпаки, деякі прояви поведінки етнофорів подібні, зокрема збентеження, замішання, рукостискання тощо. Однак є і відмінності засобів невербального супроводу мови в різних культурах, а саме: привітання, відстань під час спілкування, відмова тощо. Отже, прояви різноманітних емоційних станів за допомогою кінесичних засобів невербального супроводу мовлення, з одного боку, мають універсальний, а з іншого – культурно-специфічний характер. Загальновідомо, що “різним народам притаманна різна частота, інтенсивність жестикуляції. Спостерігаючи за спілкуванням людей під час кругосвітньої подорожі, англійський психолог М. Аргайл

встановив, що в середньому упродовж годинної розмови фін вдається до жестикуляції 1 раз, італієць – 80, француз – 120, а мексиканець – 180” [4, с. 84].

Як зауважує В. Манакін, “невербальні коди комунікації специфічні для різних культур. Те, що для одного народу є звичним, дивує іноземців. Для того, щоб уникнути непорозумінь, конфліктів і культурного шоку, слід ознайомитися з невербальними кодами інших культур” [3, с. 212]. “Отже, хибна інтерпретація невербальної поведінки може спричинити труднощі під час спілкування. Значить, інтерпретація невербальної поведінки здатна полегшити процес міжкультурного спілкування і допомогти уникнути небажаних труднощів. Знання про джерела культурних відмінностей і чинники, які можуть сприяти успішному міжкультурному спілкуванню, розуміння впливу культури на процес спілкування, підвищать конкурентоздатність перекладача” [1, с. 105–106]. У контексті нашого дослідження вбачається важливим навчити майбутніх міжнародників, перекладачів сприйняття та розуміння невербальних кодів етнофорів, наявних у певній лінгвокультурній спільноті, без знання яких неможлива адекватна міжкультурна комунікація.

У студентів, які навчаються за спеціальністю “Міжнародні відносини”, під час вивчення новогрецької мови повинні сформуватися такі компетенції: знання специфіки артикуляції звуків, інтонації, акцентуації і ритму мовлення, особливостей грецької промови; володіння лексичним мінімумом до 5 000 лексичних одиниць загального і термінологічного характеру; розуміння вільних і стійких словосполучень; знання основних видів словотворення; граматичні навички, які забезпечують комунікацію загального характеру без спотворення змісту під час письмового й усного спілкування; поінформованість і толерантне ставлення до культури і традицій Греції і Кіпру; володіння канонами мовного етикету; вміння підтримувати діалог із використанням найбільш уживаних лексико-граматичних засобів у комунікативних ситуаціях офіційного і неофіційного спілкування; знання основ іміджелогії тощо. Зауважимо, що до перелічених компетенцій вважаємо за потрібне додати володіння засобами невербального супроводу спілкування, зокрема використання жестів, постави, виразу обличчя тощо під час контакту із зарубіжними партнерами.

Зважаючи на це, навчання майбутніх фахівців міжкультурної комунікації повинно відображати полікомпонентний процес спілкування з взяттям до уваги невербального аспекту комунікативного акту. Відповідно до вищезазначеного стверджуємо, що випускники повинні: 1) уміти адекватно декодувати невербальні засоби спілкування іншомовного комуніканта, що вбачається професійно значущим умінням сучасних міжнародників, перекладачів новогрецької мови; 2) уміти сприймати і правильно

інтерпретувати невербальні засоби спілкування етнофорів, що охоплює їхню здатність точно і своєчасно реагувати (вербальними і невербальними засобами) на жести, міміку, постави тіла, проксемічний, кінесичний, ольфакторний комплекси процесу міжкультурної комунікації, а також на гастику, гаптику, аускультацию, хронеміку і акустичні засоби передачі невербальної інформації.

Погоджуючись із науковою позицією Є. Капінової [2, с. 88], зауважимо, що активне введення невербальних засобів спілкування в систему викладання іноземної (новогрецької) мови у вищій професійній освіті виражається у створенні образу партнера по спілкуванню, вираженні взаємин учасників комунікативного акту, формуванні певних відносин, індикації актуальних психічних станів особистості, уточненні, зміні розуміння вербального повідомлення, підсиленні емоційної насиченості сказаного, підтриманні оптимального рівню психологічної близькості між етнофорами, визначенні показників статусно-рольових відносин у ситуаціях міжкультурної комунікації.

Міжкультурна невербальна компетенція, на нашу думку, є важливою складовою професійної підготовки майбутніх політологів, фахівців із міжнародних відносин, перекладачів, що припускає володіння сукупністю знань про культуру використання невербаліки народу, мовою якого відбувається міжкультурна комунікація. Невербальна ділова компетенція ґрунтується на вміннях фахівцями управляти зовнішніми проявами почуттів і емоцій комунікантів, зокрема мімікою, жестами, поставою, візуально. Чутливість до невербальних проявів ставить до них вимоги приділяти особливу увагу засобам ділового спілкування з партнерами, що засвідчує їхню здатність до налагодження контакту. Невербальні прояви сприяють довірі, відкритості комунікантів, і навпаки – можуть нашкодити партнерам у міжкультурній комунікації. З огляду на це, на заняттях з іноземної мови важливо зважити на специфіку взаємодії між вербальними і невербальними засобами спілкування, ситуативну зумовленість і національно-культурну специфіку невербального компонента спілкування.

Студенти повинні засвоїти, що жести класифікують як універсальні, національні, субнаціонально марковані та індивідуально специфічні. Хрестоматійними прикладами універсальних жестів є стиснутий кулак на адресу опонента (як знак погрози), знизування плечима (як знак здивування) тощо. До національних жестів належить знак “ОК” (утворюване пальцями кільце), що в англійських країнах означає “все гаразд”, а в країнах Середземномор’я, зокрема у Греції, символізує нетрадиційну сексуальну орієнтацію чоловіків. Міжнародники мають усвідомлювати, що в різних культурах жести можуть бути полісемічними. Наприклад, піднятий догори великий палець у українців означає “перфектно!”, а у греків його

використовують ще як і вимогу перервати розмову (мається на увазі сленговий вираз “замовкнути!”). “До комунікативного дисонансу можуть призвести, перш за все, полісемічні жести, значення яких обумовлено національними особливостями та культурними традиціями певного етносу. Добре відомо, що кивки головою в Болгарії мають антонімічне значення до звичних нам “так”/”ні”; в Італії та Греції нахил голови вперед означає ствердження, а назад – заперечення” [4, с. 84].

На заняттях з іноземної мови студенти повинні засвоїти, що міміка є надзвичайно важливим елементом невербальної комунікації, оскільки вираз обличчя, настрої співрозмовника свідчать іноді більше за слова. До речі, носіям української культури важко зрозуміти міміку японців, серед яких ще із стародавніх часів поширене “обличчя-маска”, а грекам, навпаки, притаманна рухлива міміка. “Суттєвим елементом кінесики є поза – розміщення тіла та рухи, які особа використовує під час комунікації. Це одна із найменш підконтрольних свідомості форм невербальної поведінки, тому, спостерігаючи за нею, можна отримати вагому інформацію про стан особи. У різних культурах існують певні традиції щодо розміщення тіла у просторі. Якщо в Японії соціальну та культурну значущість має покірлива поза і не заведено сидіти, заклавши ногу на ногу або схрестивши їх, то в США (а в нашому випадку і в Греції) в певних комунікативних ситуаціях не є осудливим покласти ноги на стіл/стілець перед співбесідником. Отже, усі елементи кінесики допомагають розкрити повністю змістовий бік інформації, що можливо лише за умови цілковитого розуміння учасниками комунікативного процесу значення знаків, які використовуються” [4, с. 85].

В оволодінні студентами невербальними засобами міжкультурної комунікації вирізнятимемо такі етапи: 1) усвідомлення ними невербальних засобів спілкування рідної мови і співвіднесення їх з аналогічними засобами новогрецької мови; 2) імітація невербальних засобів спілкування іноземною мовою; 3) активізація і використання невербальних засобів іноземної мови у спілкуванні: “прогривання” різних соціальних ситуацій і ролей; інсценування іншомовних п'єс/фільмів; монологічне мовлення студентів з метою впливу на аудиторію. Навчання особливостей невербальних засобів комунікації дасть змогу, таким чином, наблизити майбутніх міжнародників до повноцінного комунікативного акту. З цією метою в навчальний процес необхідно також ввести насичені лінгвокраїнознавчою інформацією відеоматеріали, які спонукатимуть студентів до активності й самовираження, адже сприйняття живого ситуативного мовлення сприятиме розвитку у них мовленнєвої реакції.

Серед методів навчання невербальних навичок найбільш використовуваними є: зворотний зв'язок (фідбек), рольові ігри і повсякденний досвід. Фідбек розглядаємо як знакові повідомлення,

“спровоковані” діями співрозмовника, тобто у відповідь на отриману від нього інформацію. Також рекомендовано виконувати вправи, які розкриватимуть горизонти самопізнання і пізнання інших, стимулюватимуть творче мислення, допомагатимуть комфортному і взаємозбагачувальному спілкуванню, а також проводити ігри, які сприятимуть організації взаємодії в аудиторії, так званого “мосту” прийому і передачі отримуваної інформації.

Отже, невербальні навички, зокрема застосування засобів невербального супроводу мовлення, а саме кінесичних, відіграють особливу роль у навчанні майбутніх фахівців із міжнародних відносин, перекладачів новогрецької мови міжкультурної комунікації, оскільки дають змогу визначити процес їх професійної підготовки комплексним. У перспективі подальших наукових розвідок у цьому напрямі вважаємо за доцільне звернутися до проксеміки з метою розглянути просторову організацію міжкультурної комунікації як аспект дистанційної поведінки співрозмовників.

1. *Абабілова Н. М.* Значення здатності до здійснення міжкультурної комунікації в контексті підготовки конкурентоздатних перекладачів / Н. М. Абабілова // *Современные тенденции в педагогическом образовании и науке Украины и Израиля: путь к интеграции* : вып. науч. трудов. – Ариель, 2013. – № 4. – С. 105–108.
2. *Капинова Е. С.* Невербальные средства делового общения в иноязычном обучении в профессионально ориентированном вузе / Е. С. Капинова // *Перспективы науки и образования*. – 2014. – № 2 (8). – С. 86–89.
3. *Манакін В. М.* Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. / В. М. Манакін. – К. : Академія, 2012. – 288 с.
4. *Ольхович О. В.* Невербальна комунікація як складова міжкультурної компетентності / О. В. Ольхович // *Наукові записки. Сер. Філол. – Острог* : Вид-во НУ “Острозька академія”, 2009. – Вип. 11. – С. 81–90.
5. *Пасинок В. Г.* Вербальні й невербальні засоби оратора / В. Г. Пасинок / *Вісн. Харків. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Сер. Романо-германська філол. Методика викладання іноземних мов.* – Х., 2011. – Вип. 67. – С. 161–166.
6. *Резников Е. Н.* Психология этнического общения / Е. Н. Резников. – М. : Ин-т психологии РАН, 2007. – 160 с.

*Стаття: надійшла до редколегії 25.11.2015
доопрацьована 26.01.2016
прийнята до друку 15.02.20*

TRAINING FUTURE INTERNATIONAL AFFAIRS SPECIALISTS, MODERN GREEK INTERPRETERS TO USE THE KINESICS MEANS OF NONVERBAL INTERACTION IN THE INTERCULTURAL COMMUNICATION**Oksana Snigovska***Institute of Social Sciences, I.I. Mechnikov National University of Odesa,
Frantsuzkyi Boulevard, 24/26, Odesa, Ukraine, UA – 65058*

The article substantiates the significance of the intercultural nonverbal competency as an integral part of vocational training the future specialists of international affairs, and interpreters that involves the knowledge of the culture, and the skills of using the nonverbal means of the nation, which language is the basis of intercultural communication. In the opinion of the majority of researchers, the most significant nonverbal means are the kinesics ones that include the human movements for performing the expressive and regulative function in communication. The author of the article considers the nonverbal competency of the mentioned specialists as the skills of their controlling the external expression of personal feelings and emotions, particularly mimics, gestures, posture, and eye contact. At the same time, they should be able to accept, adequately decode and interpret the nonverbal means of the foreign partner's communication, taking into consideration the situational, national and cultural specificity of intercultural communication, the singularity between the verbal and nonverbal interaction.

The author singles out the stages of developing students' skills of nonverbal intercultural communication: 1) future specialists' acknowledging the nonverbal means of communication in native language and comparing them with the analogical foreign ones (Modern Greek language); 2) imitating nonverbal means of communication in foreign language; 3) applying foreign nonverbal communication means in various situations, playing different social roles. The author emphasizes the necessity of organizing the variety of future specialists' activities, which outcome is in attaining the experience of applying the verbal and nonverbal means in different authentic communicative situations. The attention is paid to the feedback that helps students to reflect their thoughts, feelings, and successes. The article defines the methods of developing their nonverbal skills – role-plays, various communicative exercises, and the usage of authentic video materials.

Key words: future specialists of international affairs, Modern Greek interpreters, nonverbal communication, intercultural communication, kinesics means.